

PRIKAZI, OSVRTI, RECENZIJE

**REVIEWS, CRITICAL
NOTICES, REFLECTIONS**

O JEZIKU FRA PETROVE POLITIKE

KATICA KREŠIĆ, *Pasivni leksik u Politici fra Petra Bakule*, Fram Ziral, Mostar, 2014., 134 str.

Knjiga *Pasivni leksik u Politici fra Petra Bakule* izvanredne profesorice doktorice znanosti Katice Krešić objavljena je 2014. godine u Mostaru u nakladništvu *Fram Ziral Mostar*. Obljetnica 200. godina rođenja fra Petra Bakule bila je i povod da se ta vrlo vrijedna jezikoslovna knjiga predstavi široj javnosti.

Uz detaljniju jezičnu obradbu na stručan i metodološki analitičan pristup obrađene su i predstavljene jezične/leksičke značajke moralno-poučnoga djela *Politika za svakog čovika* Petra Bakule tiskana 1868. godine u Splitu. Kako naglašava autorica, *Politika je zbog svoje tematske raznolikosti slovopisno, pravopisno i jezično izuzetno zanimljivo djelo*.

Na 134 stranice uz opis jezičnih značajki *Politike* opisani su i izdvojeni arhaizmi prema današnjoj standardnojezičnoj normi s izraženim arhaičnim obilježjima: grafijsko-ortografski, fonološki, morfološki i tvorbeni. Uzimajući u obzir jezične standardizacijske procese, onodobno opće stanje hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini i njegovo današnje stanje, profesorica Krešić opisala je Bakulin idiolekt istaknuvši posebno individualne tvorenice i okazionalne novotvorenice.

Knjiga je strukturirana u 11 dijelova. Prvi dio čini uvod u kojem je predstavljena politička i društveno-socijalna slika Bosne i Hercegovine sredinom 19. st. kao i aktivnost i rad bosanskih i hercegovačkih franjevača. Opisano je sociolingvističko stanje u Bosni i Hercegovini u vrijeme nastanka raščlanjena djela. Dan je detaljan životopis fra Petra Bakule s pastoralnim, prosvjetiteljskim i drugim aktivnosti kao i opis i namjena *Politike za svakoga čovika*. Unutar uvoda opisano je jezično stanje hrvatskoga jezika u preporodnoj Bosni i Hercegovini i utjecaju *Zagrebačke filološke škole* kao i tradiciji franjevačkoga jezičnog izraza podržana lokalnim idiomom i posuđenicama. Specifičnost franjevačkoga jezika ogleđa se i u izboru tadanjih slovopisnih rješenja, što također upotpunjuje pregled bosanskohercegovačke jezične situacije.

U drugome dijelu pod naslovom *Bakulin jezični zavičaj* kratak je prikaz najvažnijih značajki onih govora koji su imali utjecaj na Bakulin idiolekt: govor Batina, Kreševa i Mostara. Govor rodnoga Batina, kako navodi autorica, pripada imotsko-bekijskomu govornom području, tj. ikavskomu govoru jugozapadnoga tipa.

Treće poglavlje prikazuje teorijske postavke o aktivnome i pasivnome leksičkom sloju i njihovim značajkama kao i o vrlo važnome pitanju kriterija za razgraničenje aktivnoga i pasivnoga leksika u kojem se posebno naglašava važna spoznaja da je odnos između aktivnoga i pasivnoga leksika drugačiji u Bakulino vrijeme, a drugačiji u pojedinim razdobljima do današnjega ili, kao što navodi autorica: „Brojnost arhaizama i historizama, zapravo odnos pasivnoga i aktivnoga leksika u tekstu zavisi, prije svega, od vremena kad tekst nastaje i trenutka njegova raščlanjivanja, od stabilnosti i postojanju jezične norme, vrste teksta, učestalosti teme koja se obrađuje, stilskih posebnosti i sl.“

Četvrto poglavlje opisuje slovopisne i pravopisne značajke *Politike* s posebnim osvrtom na tadanju šaroliku slovopisnu situaciju u Hrvatskoj, ali u Bosni i Hercegovini gdje se dugo zadržala latinica kako ju je reformirao fra Andrija Kujundžić (u gramatici fra Stjepana Marijanovića 1822.). Slovopisna previranja u BiH počinju između gajevaca (Ivan Franjo Jukić) i kujundžićevaca (Rafo Barišić) i završavaju prevlašću ilirskih slovopisno-pravopisnih rješenja, koja je, kako je oprimjereno u poglavlju, uglavnom prihvatio i Bakula u *Politici*.

Peto poglavlje pod nazivom *Fonološke značajke* podijeljeno je na sedam dijelova u kojima su prikazane glavne fonološke značajke (zamjena jata; samoglasničke alternacije, položaj glasova J/H; suglasničke asimilacije i disimilacije, (ne)ispadanje glasova i suglasničke alternacije). Uspoređujući Bakulin idiolekt sa suvremenom fonološkom normom, dobiva se uvid u odstupanja na toj razini, pa Bakula dosljedno miješa ikavicu i jekavicu kao utjecaj franjevačkih tekstova, a koristi i neznatno ekavsko bilježenje jata. Za batinski govor karakteristično je nepostojanje prije-glasne promjene, što je također koristio Bakula: *brojovi*, *ciljom*, a utjecaj govora Kreševa i Mostara vidljiv je u nedosljednosti sažimanja skupine *-ao* na kraju riječi (*reka*, *moga*, *iša*), ali najveći broj primjera je u korist

samoglasnika *-o* (*došo, imo...*). Bakula se drži načela *Zagrebačke filološke škole* kada je u pitanju (ne)ispadanje glasova *t* i *d* i skupine *-stl*.

Oblična raščlamba opisna je u šestome poglavlju. Morfološke značajke prepoznaju se kroz različite jezične utjecaje, tako da su prožete starijim standardnojezičnim, novoštokavskim i dijalektalnim utjecajem. Ta je raščlamba izvršena na svim vrstama riječi: imenice prema gramatičkoj kategoriji roda i broja; zamjenice prema vrsti; glagoli prema oblicima, pridjevi prema nedosljednosti u fonološkome obliku i sl.

Sedmo poglavlje, koje govori o *Tvorbi riječi* i Bakulinim tvorbenim inovacijama, zajedno s osmim dijelom čini središnji dio knjige. Autorica smatra da je tvorba najzanimljivija u knjizi „s obzirom na nove riječi i tvorbene sastavnice ne samo u usporedbi s tvorbenom normom današnjega standarda, nego i s obzirom na vrijeme u kojemu nastaju“.

Prikazane su imeničke, pridjevske, glagolske i priložne tvorenice. Najbrojnije su imeničke tvorenice sa sufiksalsnom i složeno-sufiksalsnom tvorbom. Autorica navodi Bakulina tvorbeno rješenja s najčešćim složenicama s tvorbenom osnovom u prvome dijelu *zlo-*, *ljubo-* i *milo-*. Arhaični tvorbeni elementi razvidni su i u pridjevskoj tvorbi ne samo pridjevskih izvedenica nastalih prefiksalsno-sufiksalsnom i prefiksalsnom tvorbom, nego i sufiksalsnih pridjevskih izvedenica. Radi boljega uvida u različitost tvorbenih osnova i njihova značenja, autorica je ponudila tablični prikaz pridjevskih osnova u *Politici* i u hrvatskome standardu, što je bila metodologija i kod predstavljanja predmetaka pri raščlambi glagolskih prefiksalsnih tvorenica. Od glagolskih tvorenica najbrojnije su složenice s prilogom u prvome dijelu kao i glagolske prefiksalsne izvedenice na već prefigiranim glagolima. Bakula svoje priloge najviše tvori sraščivanjem, a posebnost Bakuline tvorbe, zaključuje autorica, je u izboru tvorbenih sastavnica.

Na poglavlje o tvorbi nastavlja se osmi dio knjige pod nazivom *Leksik* u kojem su iscrpno predstavljene Bakuline novotvorenice s gledišta vremenske raslojenosti leksika. I u Bakulinu leksiku zrcali se neuređeno i nestabilno stanje strukovnoga leksika u 19. stoljeću, što je ga je navelo na samostalno stvaranje leksema ili objašnjenje postojećih (česta uporaba kontaktne sinonimije). Prema najčešćim tvorbenim predlošcima

iz dostupnih djela, uglavnom talijanskih i latinskih, stvarao je hrvatske jednakovrijednice, najčešće okazionalne novotvorenice s neusuglašenom standardnom tvorbenom strukturom. Tako se navode *bakulizmi* poput: *mirnoživljenje, zdravozdračan, zlonamaknut, smišnopravljani, ljubokazan, ljuboriče, ljudoljub* i sl.

Slijedi *Zaključak* u kojem su sažeto i pregledno istaknuti rezultati istraživanja, nakon čega je na 30 stranica predstavljen *Rječnik*, uz zasebni dio koji opisuje metodologiju njegove izradbe, kao posebno vrijedan dio knjige jer obuhvaća oko 2000 leksema analiziranih prema kriteriju izraznih i sadržajnih arhaičnih promjena. *Rječnik* donosi lekseme koje uopće ne bilježe suvremeni hrvatski jednojezični rječnici i *Akademijin rječnik*, ili su izrazom potvrđeni, ali im Bakula daje novi, svoj sadržaj. Za svaku su vrstu odstupanja leksemi označeni eksponentom koji upućuje na vrstu arhaičnoga obilježja. Nerijetko je da neki leksem ima nekoliko eksponenata.

Knjigu su recenzirali redoviti profesori Sveučilišta u Zagrebu Zrinka Jelaska i Marko Samardžija.

O vrijednosti ove knjige u svojoj recenziji prof. dr. sc. Marko Samardžija istaknuo je: „U opisu Bakulina jezika autorica se morala suočiti s nimalo lakim poteškoćama što izrastaju iz trijade Bakulin idiolekt-njemu suvremeno jezično stanje u Bosni i Hercegovini-njemu suvremeno stanje hrvatskog jezičnog standarda.”

Stvaralaštvo fra Petra Bakule nepresušan je izvor za jezikoslovne, ali i druge vrste analize. Stoga će ta knjiga, posebno rječnik pasivnoga lek-sika, biti i svojevrsan vodič za razumijevanje ostalih Bakulinih djela, i još jedna potvrda lingvističke sposobnosti toga svestranog franjevca. *Pasivni leksik u Politici fra Petra Bakule* profesorice Katice Krešić jednako je zanimljiva knjiga svim kroatistima, posebice standardolozima, jezikoslovnim povjesničarima, ali i svim onima izvan struke koji žele upoznati fra Petra Bakulu kao jezikoslovca.

IRINA BUDIMIR
irina.budimir@gmail.com

IN MEMORIAM

Marko Samardžija

(Vođinci, Vinkovci, 2. rujna 1947. – Zaprešić, 19. veljače 2019.)

U Zaprešiću u 72. godini života (19. veljače 2019.) umro je akademik Marko Samardžija, veliki hrvatski jezikoslovac, leksikolog, leksikograf, jezikoslovni povjesničar, standardolog, dugogodišnji profesor na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (predstojnik

Katedre za hrvatski standardni jezik od 1992. do 2006.; pročelnik Odsjeka za kroatistiku od 1996. do 1998.), ravnatelj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (od 2000. do 2001.) te redoviti član HAZU od 2018. (Razred za filološke znanosti), kada je izabran i za voditelja Zavoda za lingvistička istraživanja.

Marko Samardžija rođen je 2. rujna 1947. u Vođincima kod Vinkovca gdje je pohađao osnovnu školu, a srednju ekonomsku školu završio je u Vinkovcima. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu završio je studij hrvatskoga jezika i jugoslavenskih književnosti te filozofije (1971.), magistrirao (1977.) i doktorirao (1986.). Radio je kao profesor u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1971. do 1973., a zatim prelazi na Katedru za suvremeni hrvatski književni jezik (hrvatski standardni jezik) na Filozofskome fakultetu u Zagrebu gdje 1973. postaje asistent, 1978. znanstveni asistent, 1987. docent, 1992. izvanredni profesor, a 1998. redoviti profesor.

Bio je gost lektor (1977. – 1978., 1978. – 1979.) i gost docent na Sveučilištu u Kölnu (1986. – 1987., 1987. – 1988.); gost profesor na Visokoj pedagoškoj školi D. Berzsényia u Szombathelyu (1996.), na Sveučilištu u Mostaru (1995. – 2003.) i na Sveučilištu u Peču (2004.); gost predavač na sveučilištima u Budimpešti, Katowicama, Ljubljani, Poznańu, Warszawi i Skopju; sudionik brojnih znanstvenih skupova, između ostaloga

međunarodnih slavističkih kongresa u Bratislavi (1993.), Krakóvu (1998.), Ljubljani (2003.) i u Ohridu (2008.), hrvatskih slavističkih kongresa u Puli (1995.), Osijeku (1998.), Zadru (2002.) i Varaždinu (2006.) te Vukovaru i Vinkovcima (2014.). Bio je član Međunarodne komisije za slavenske književne/standardne jezike (od 1995.) i Međunarodnoga slavističkog komiteta (od 2008.), a od 2009. do 2012. i član Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika.

Valja istaknuti kako je akademik Samardžija kao profesor hrvatskoga standardnoga jezika jedan od utemeljitelja Odsjeka za hrvatski jezik na Sveučilištu u Mostaru. Djelujući vrlo zauzeto, zalački i poticajno, bio je uzor svojim kolegama u poznavanju i afirmaciji hrvatskoga jezika u Domovini i svijetu, a studentima vrlo susretljiv profesor, odgovoran nastavnik i primjeren znanstveni autoritet od kojega su imali što naučiti. Razdoblje od gotovo jednoga desetljeća rada na Sveučilištu u Mostaru ostavilo je dubok trag, osobito na njegove studente, što se pokazuje ljubavlju i znanjem prema hrvatskomu jeziku. Bio je član Znanstvenoga vijeća *Mostariensiae*, časopisa za društvene i humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru.

Marko Samardžija svoj je prvi članak, još kao student, objavio u *Studentskome listu* 25. svibnja 1971. (osvrt na *Poredbenu slavensku gramatiku* Stjepana Ivšića) te nastavio objavljivati znanstvene i stručne radove, recenzije, osvрте, prikaze knjiga, nekrologe, razgovore, knjige i udžbenike, predgovore i pogovore itd. Suradivao je u brojnim stručnim časopisima, revijama, zbornicima radova, dnevnim, tjednim i crkvenim listovima. Gotovo pet desetljeća sudjelovao je na stručnim skupovima, okruglim stolovima, kolokvijima, kongresima i savjetovanjima.

Akademik Marko Samardžija bio je autor, urednik i priređivač oko 30 znanstveno-stručnih radova o sintaksi, leksikologiji i povijesti hrvatskoga standardnog jezika. Objavio je sljedeće autorske knjige: *Ljudevit Jonke* (1990.), *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (1993.), *Filološki portreti* (1993.), *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika* (udžbenik za 4. razred gimnazije, više izdanja 1995. – 2000.), *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (¹1997., ²prošireno izdanje, 2004.), *Hrvatski jezik 4.*, udžbenik za 4. razred gimnazije (više izdanja 1998. – 2008.),

Jezikoslovni razgovori (2000.), *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti* (u suradnji s Antom Selakom, 2001.), *Nekoć i nedavno – odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnog jezika* (2002.), *Piščev izbor* (2003.), *Hrvatski kao povijesni jezik* (2006.), *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (2008.), *Devet iločkih priopćenja i jedno warszawsko* (2010.), *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)* [2012.] te *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik* (2015.)

Među važnija Samardžijina urednička i priređivačka izdanja spadaju knjige *Jezični purizam u NDH – jezični savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik* (1993.), *Izbor iz djela Pavla Rittera Vitezovića* (1999.), *Izbor iz djela Matije Antuna Relkovića*, (1999.), *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (1999.), *Filološke sitnice i pabirci Ivana Broza* (2000.), *Jezikoslovne rasprave i članci F. Ivekovića, I. Broza, T. Maretića, V. Rožića, M. Rešetara, N. Andrića, D. Boranića i A. Radića* (2001.), *Hrvatske jezične i pravopisne dvojbe Marijana Stojkovića* (2005.), *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (zbornik radova; 2006.), *Dani Julija Benešića II.* (zbornik radova, 2006.), *Bizovačko narječje Adolfa Bratoljuba Klaića* (2007.), *Donjosutlanski kajkavski ikavci* (2008.), *Dani Julija Benešića III.* (zbornik radova, 2008.), *Hrvatski pravopis – po određenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu Ivana Broza* (2014.), *Jezične bilješke Antuna Šimčika* (2015.) te *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. – 2017. Vijesti, komentari, osude, zaključci. U povodu 50. obljetnice donošenja* (2017.).

ŠIMUN MUSA
simun.musa@gmail.com

IN MEMORIAM

Josip Silić

(Milaši, Grobnišćina, 4. siječnja 1934. – Zagreb, 28. veljača 2019.)

Professor emeritus Josip Silić, istaknuti hrvatski jezikoslovac i teoretičar jezika, vazda ponosan na svoju čakavštinu, umro je 28. veljače 2019. godine.

Rođen je u Milašima na Grobnišćini, školovao se u Ratuljama, na Biskupskome sjemeništu u Pazinu i Biskupskome sjemeništu u Rijeci, a maturirao u gimnaziji na Sušaku. Završio je studij jugoslavenskih jezika i književnosti te ruskoga jezika i književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1961. godine gdje je i magistrirao radom *Pristup sintaktičkoj*

fonetici hrvatskosrpskog jezika te doktorirao disertacijom *Organizacija vezanoga teksta* (Lingvističko-stilistički pristup nadrečeničnom jedinstvu hrvatskoga književnog jezika).

Silić je od 1961. godine asistent na Katedri za suvremeni hrvatski jezik Filozofskoga fakulteta (Katedra za hrvatski standardni jezik), zatim napreduje u zvanje docenta (1976.), izvanrednoga profesora (1979.), redovitoga profesora (1984.), redovitoga profesora u trajnome zvanju (1999.) i profesora emeritusa (2005.). Od 1963. do 1965. bio je lektor hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Lilleu (Francuska), a od 1988. do 1991. lektor je hrvatskoga jezika na Sveučilištu u njemačkome Bochumu. Predavao je teoriju jezika, teoriju standardnoga jezika, hrvatsku morfologiju i fonologiju, funkcionalnu stilistiku i sintaksu. Umirovljen je 2004. godine.

Bio je član Hrvatskoga filološkog društva, Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku, Matice hrvatske, Katedre čakavskoga sabora Grobnišćine, Hrvatskoga kulturnog društva „Napredak“,

Hrvatsko-makedonskoga društva, Hrvatsko-francuskoga društva i Hrvatsko-njemačkoga društva.

Autor je niza udžbenika za srednje škole, zatim gramatika i pravopisa hrvatskoga i crnogorskoga jezika. Znanstveno široko angažiran (od fonetike i fonologije, preko morfologije i morfofonologije do sintakse i diskursa), Silić je i suautor hrvatskoga računalnoga pravopisa, a program *spelling-checker* poslije je ugrađen u hrvatsku inačicu *Microsoftova* programskoga paketa *Office* i bio je uzor za slične programe za druge slavenske jezike. Iz njegove opsežne bibliografije mogla bi se izdvojiti sljedeća djela: *Od rečenice do teksta, Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Pravopis hrvatskoga jezika* (s Vladimirom Anićem), *Hrvatski računalni pravopis. Gramatičko-pravopisni računalni vodič. Spelling-checker* (sa Slavenom Batnožićem i Brankom Ranilovićem), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (s Ivom Pranjkovićem), *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika, Jezični varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini* (ur. s Ladom Badurinom i Ivom Pranjkovićem), *Pravopis crnogorskoga jezika s pravopisnim rječnikom* (s Milenkom A. Perovićem i Ljudmilom Vasiljeva) i *Gramatika crnogorskoga jezika* (s Adnanom Čirgićem i Ivom Pranjkovićem).

U fonetici i fonologiji ostavio je niz zapaženih djela, među kojima se ističu *Osnove fonetike i fonologije hrvatskoga književnoga jezika* (1974. s Dragutinom Rosandićem). Uz više tekstova iz područja morfologije, Silić je i autor jednoga od prijelomnih djela kroatistike i hrvatske sintakse, što je već navedeno, *Od rečenice do teksta* (1984.), u kojemu se daje opis ustroja teksta. Silićevo djelo karakterizira strogost u izvedbi i sustavnost u izlaganju, razlikovanje jezičnoga sustava i standarda.

Kao čovjek čvrsto vezan za zavičaj – za svoju rodnu Grobnišćinu i Primorje, 2015. godine dobio je Nagradu za životno djelo Opće Jelenje.

Jedan od najobrazovanijih hrvatskih općih jezikoslovaca i kroatista, Silić je dao izniman prinos gotovo svim područjima jezikoslovlja, poglavito u opisu hrvatskoga jezika i primjeni suvremenih jezikoslovnih disciplina u nastavi.

ŠIMUN MUSA
simun.musa@gmail.com